

УДК:378.016:78:004

Солдатенко О. І.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ШКІЛ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглядаються педагогічні умови, що забезпечують формування готовності майбутніх учителів музики та музичного мистецтва до роботи з учнями. При тому, педагогічні умови представлено як фактори, що враховують змістовну та процесуальну сторони навчання і забезпечують отримання запланованого результату виходячи із поставленої мети та взаємодії між суб'єктами навчання, на ефективність якої впливають методи, технології, засоби навчання й освітнє середовище, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання.

Ключові слова: педагогічні умови, індивідуально-орієнтовані педагогічні технології, музичні здібності, майбутні учителі шкіл естетичного виховання, формування готовності до професійної діяльності.

Постановка проблеми. Формування готовності майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання на основі забезпечення необхідних педагогічних умов є однією з актуальних проблем, які виникають в діяльності вищого навчального закладу. Потреба суспільства у вчителях, здатних працювати творчо, бути інтелектуально й духовно розвиненими, спроможними реалізувати свій потенціал і спрямовувати його на розвиток музичних здібностей учнів, використовуючи для цього сучасні педагогічні технології, є домінуючою на сучасному етапі підготовки фахівців даного профілю. Разом з тим, К. Стецюк зазначає, що "рівень розвитку творчих здібностей учнів, використовуваних на практиці педагогічні технології свідчать про те, що в теоретичному плані створення чіткої педагогічної системи з орієнтацією на формування музично-творчої особистості ще не відбулось. Через це пошуки шляхів творчого розвитку школярів на сучасному етапі музично-теоретичної практики є домінуючими" [12, с. 2]. Таким чином, існуюча потреба у підготовці спеціалістів, здатних розвивати музичні здібності учнів шкіл естетичного виховання та відсутність обґрунтованих педагогічних умов, які б дозволяли ефективно забезпечувати динамічний розвиток такої готовності під час навчання у виші, обумовлюють необхідність вирішення даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед публікацій, що торкаються підготовки майбутніх учителів музики можна виділити праці дослідників які вивчали проблеми формування компетентностей, як основи готовності до роботи та сутність діяльності учителів музики, умови розвитку творчих здібностей учнів музичних шкіл. Сферою наукових інтересів виступали: особливості формування ціннісної компетентності майбутніх учителів музики в процесі навчання у виші (К. Кабріль [7]); компоненти творчої діяльності учителя музики (Л. Арчажнікова [3]); умови, що орієнтують педагогічний процес на розвиток особистості студента відповідно до його можливостей та здібностей (Л. Беземчук [4], О. Білоус [5]); стимулювання творчої активності студентів у різних видах музичної діяльності (В. Андрущенко [2]); формування досвіду майбутнього учителя музики (І. Сипченко [11]) та ін. У галузі загальної музичної освіти серед видань, що присвячені музичній педагогіці та підготовці майбутніх учителів музики та музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів, можна виділити навчальні посібники, авторами яких є О. Олексюк, О. Ростовський, В. Черкасов [8; 9; 13].

Аналіз літературних джерел показав, що окремі елементи професійної підготовки майбутнього учителя музики розроблені, але невирішеною залишається проблема визначення педагогічних умов, створення яких у виші, дозволить сформувати готовність майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання.

Мета статті полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов навчання у виші, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання.

Результати теоретичного дослідження. З точки зору педагогіки, поняття "педагогічні умови" визначають як: обставину процесу навчання, яка є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та використання елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей [1]; сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети; обставину, яка впливає на формування й розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [6] та ін.

Узагальнюючи вище наведені підходи науковців до розуміння поняття "педагогічні умови", виходячи із предмету нашого дослідження, ми розглядаємо їх як фактори, що враховують змістовну та процесуальну сторони навчання і забезпечують отримання запланованого результату виходячи із поставленої мети та взаємодії між суб'єктами навчання, на ефективність якої впливають методи, технології, засоби навчання й освітнє середовище, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання. Нами було виділено чотири основні умови.

Перша умова – посилення мотивації майбутніх учителів до навчання, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення виконавської техніки, творчої уяви, рефлексії та вдосконалення музично-творчих здібностей, ґрунтується на переконанні, що формування мотиваційного компоненту готовності майбутнього учителя до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання суттєво залежить від мотиваційної сфери та ступеня сформованості ціннісних орієнтацій студентів. Мотивація є передумовою поведінки особистості, яка спонукає, спрямовує й організовує поведінку, а також надає особистісного сенсу та значущості майбутній діяльності. За умови наявності позитивно спрямованої мотивації діяльність майбутнього учителя музики набуває чіткого особистісного змісту, що сприяє перетворенню із зовнішньо сформульованих цілей на внутрішні особистісні потреби. Реалізації зазначеної педагогічної умови сприяє: поєднання групових та індивідуальних форм навчальної діяльності; співвіднесення навчального матеріалу з діяльністю, що пов'язана з розвитком музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання; моделювання викладачами ситуацій, які вимагають від студентів підтримки учнів шкіл естетичного виховання або спонукання їх до музичної діяльності; ознайомлення студентів з майбутньою професійною діяльністю та створення уявлень про учителя школи естетичного виховання як людини, яка має володіти набором особистісних якостей та ціннісних орієнтацій, які визначають її як професіонала, здатного вирішувати одне з головних завдань школи естетичного виховання – розвивати музичні здібності учнів.

Другою педагогічною умовою вважаємо розширення змісту підготовки майбутніх учителів для формування готовності до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання через актуалізацію знань з основ психології, освітніх технологій, діагностики музичних здібностей дітей.

Навчальна діяльність складається не лише із засвоєння та відтворення інформації, а й уміння творчо використовувати набуті знання та вміння для вирішення нестандартних завдань, тобто діяти творчо. О. Радинова вказує на те, що результативність занять залежить від правильної побудови та підбору музичного матеріалу, методів і прийомів навчання, форм організації музичної діяльності, використання проблемних методів [10].

Виходячи з цього, педагогічною умовою виступає включення до змісту підготовки майбутнього учителя таких факторів, як:

- оволодіння студентами технологіями розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання (звуквисотний, тембровий і ритмічний слух, відчуття ладу, гармонійний і мелодійний слух, почуття розміру, почуття тональності, архітектонічний слух, сприйняття мелодії та гармонії, відносний слух і відчуття акорду, здатність виконання напам'ять знайомих чи заданих мелодій, творча фантазія і музична уява та ін.);

- набуття знань щодо: врахування складних взаємозв'язків між окремими психічними функціями і властивостями учнів з метою вироблення у них індивідуального творчого виконавського стилю (інструменталісти, співаки тощо);

- видів музики: фольклор, класика, сучасна; оволодіння знаннями і вміннями стосовно: проведення типологічного аналізу дитячого музичного фольклору на генезисному, словесному, музичному та виконавському рівнях;

- послідовного використання методичних прийомів та добору музичного репертуару відповідно вікових особливостей дітей;

- проведення музично-дидактичних ігор з дітьми;

- методики навчання музично-ритмічним рухам;

- особливостей дитячих музичних іграшок та інструментів; методики навчання гри на дитячих музичних інструментах;

- використання системи музично-ритмічного виховання Е. Жак-Далькроза, педагогічної концепції і методичної системи музичного виховання Карла Орфа та Д. Кабалевського, музично-виховної системи Золтана Кодая;

- набуття знань та умінь щодо заохочення до індивідуальної виразності виконавства, підтримки творчих проявів та музичного сприймання дітей, використання та варіювання традиційних й новітніх методичних прийомів впливу на учнів шкіл естетичного виховання;

- рівень професійної готовності учителя обумовлений розвитком його компетентності у різних сферах музичної діяльності;

- володіння майбутнім учителем арсеналом умінь та навичок, що пов'язані з виконанням музичних творів;

- здатність запроваджувати різні методи, технології та форми роботи з учнями, що дозволяють активізувати та зацікавити учнів;

- вміння творчо підходити до професійної діяльності, прогнозувати розвиток особистості учня;

- здатність налагоджувати міждисциплінарні зв'язки, залучати учнів до різноманітної діяльності;
- спрямованість на професійний саморозвиток на основі формування цілісного музикального світогляду;

- практико-орієнтована спрямованість процесу підготовки студентів на основі системного, діяльнісного та культурологічного підходів з урахуванням особистісного досвіду, світогляду.

Реалізація даної умови можлива, коли: стимулюється активність студентів під час семінарських та практичних занять; забезпечується трансляція досвіду від викладачів-музикантів до майбутніх учителів; викладачем формулюється зрозуміла мета та ставляться завдання на заняттях, що відповідають специфіці подальшої професійної діяльності студентів; зміст, методи, форми й засоби проведення занять спрямовуються викладачем на формування світогляду і розвиток компетентностей майбутніх учителів з урахуванням особливостей розвитку музичних здібностей учнів; формуються вміння майбутніх учителів самостійно використовувати засоби педагогічних технологій, здійснювати контроль за музичною діяльністю учнів та розробляти програми розвитку їх музичних здібностей залежно від вікових особливостей на основі методичних рекомендацій з організації навчально-виховного процесу; викладачем розробляються плани проведення лекцій, бесід, семінарів, тестові й індивідуальні завдання, що дозволяють сформувати систему теоретичних знань і практичних умінь студентів та здійснити оцінювання рівня їх розвитку.

Використання форм, методів і засобів організації та проведення занять із студентами, які дозволяють включати їх у різні види музичної діяльності для набуття практичного досвіду організації процесу розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання є *третьою педагогічною умовою*, реалізація якої можлива, якщо, під час навчання у ВНЗ студенти: орієнтуватимуться на результат освітнього процесу через зміни в когнітивній, операційній та ціннісній та інших підсистемах, що мають місце в кожному навчальному занятті, коли логічно та послідовно відбувається досягнення чітко визначеної викладачем кінцевої мети шляхом застосування відповідних методів, засобів та форм навчальної роботи. При тому, когнітивна функція освітнього процесу орієнтована на засвоєння студентом необхідної суми знань та вмінь, як під керівництвом викладача, так і самостійно. Операційна функція спрямована на підготовку до обраної професійної діяльності, формування необхідних якостей через виконання поставлених викладачем завдань. Ціннісна функція впливає на мотивацію та становлення ціннісних орієнтацій, "Я – концепції", набуття особистісного досвіду студентом у процесі навчання тощо; виконуватимуть посилені, але водночас і складні завдання, що мають ознайомлювати їх з особливостями застосування різних методів, засобів, технологій, що є ефективними в роботі з учнями та сприяють розвитку у них музичних здібностей; отримують уявлення про просторові та технічні можливості і ресурси, що можуть бути використані під час навчання учнів з урахуванням їх неповторних особистісних властивостей, індивідуальної свідомості, творчого потенціалу та досвіду; навчаються оцінювати результативність занять, виявляти наявні проблеми та визначати послідовні кроки для їх подолання, формулювати проміжні результати і порівнювати їх із запланованими, проявляти професійну творчість.

Відповідно до сучасної теорії та практики, це означає, що майбутні учителі повинні досягти у процесі навчання у виші як загальних так і індивідуальних цілей. Загальна мета полягає в тому, щоб виробити у майбутніх учителів професійні якості та компетентності, що дозволяють організувати навчально-виховний процес з учнями шкіл естетичного виховання. До таких якостей можна віднести організованість та професійну культуру. Індивідуальні цілі в підготовці майбутніх учителів, враховували розвиток у них таких особистісних якостей як доброзичливість і чуйність, урівноваженість та толерантність, рефлексія та людяність. Серед компетентностей майбутнього учителя, ми прагнули сформувати такі, як: інформаційна компетентність, комунікативна компетентність, здатність до творчості, управлінська компетентність, виконавська компетентність, інноваційна компетентність, діагностична компетентність, музично-педагогічна компетентність тощо. При проведенні педагогічного експерименту загальні та індивідуальні цілі розглядалися нами в органічній єдності як бажаний результат підготовки майбутнього учителя до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання у виші.

Зміст підготовки майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання відбувається завдяки організованому освітньому процесу, коли майбутній педагог має оволодіти вміннями та навичками в різних сферах музичної діяльності, виходячи з головних завдань навчання музики учнів шкіл естетичного виховання, що є необхідною педагогічною умовою, яка спрямовує напрямок нашого дослідження і дозволяє змістовно наповнити експериментальну програму.

Зміст даної програми враховує те, що сьогодні значно зросла роль учителя як музиканта. Важливо не лише давати учням теоретичні знання, а й вчити за допомогою музичних творів, авторської інтерпретації, своїм творчим виконанням на музичному інструменті. Для досягнення цієї мети, враховано спільну діяльність на "суб'єкт – суб'єктному" рівні викладача та студента, що виражається в оволодінні останніми педагогічними методами та формами роботи з учнями, формуванні у них знань, умінь і навичок, які забезпечують в подальшому виконання ними своїх професійних функцій.

Програма підготовки майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання складалася з трьох етапів і передбачала озброєння студентів як теоретичними так

і практичними знаннями в області психології музичних здібностей, педагогічних методів та технологій, музичного виховання.

Оволодіння студентами рефлексивними вміннями (самоаналіз, самооцінка, самоконтроль) і способами організації свого професійного саморозвитку є *четвертою педагогічною умовою* формування готовності майбутнього учителя до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання.

Наявність системності у викладі навчального матеріалу позитивно позначається на формуванні готовності майбутніх учителів. Організація та здійснення підготовки фахівців до розвитку музичних здібностей учнів, відбувається на різних рівнях навчання у виші. Під час проведення лекцій майбутні учителі отримують теоретичні знання, аналізують вітчизняний і зарубіжний досвід системи музичної освіти, визначають дидактичні основи роботи з учнями. На семінарських заняттях і під час виробничої практики – апробують на практиці традиційні та сучасні методи й технології, що сприяють розвитку музичних здібностей учнів.

Включення майбутніх учителів до професійного оцінювання власних досягнень, є стимулом, що посилює їх орієнтацію на педагогічні цінності в контексті подальшої діяльності. Цьому мають сприяти: створення певного навчального середовища, що дозволяє проявляти особистісну активність для оволодіння різноманітними видами музичної творчої діяльності; забезпечення педагогічної підтримки майбутніх учителів з боку викладачів, що передбачає проектування особистісно-професійного розвитку студентів та подолання труднощів, що можуть негативно позначитися на подальшій професійній діяльності; підтримка студентів в адаптаційному періоді, заснована на адекватному оцінюванні їх знань та умінь, врахуванні емоційно-чуттєвих переживань.

У майбутніх учителів має сформуватися комплекс психолого-педагогічних умінь і навичок організаторської діяльності. Для цього велике значення мають: особисті вміння й навички майбутнього учителя моделювати творчі завдання, що дозволяють індивідуально підбирати зміст навчання учня; чітке й послідовне дотримання етапів розвитку музичних здібностей (діагностика; підтримка та розвиток інтересу до занять у дитини музикою; творче та змістове наповнення навчально-виховного процесу; завершення навчання учня в школі естетичного виховання та орієнтація на подальше навчання, саморозвиток); інтегроване використання та комбінація традиційних та інноваційних форм і методів роботи викладача та студентів із залученням останніх до таких провідних видів діяльності, як: навчальна, наукова, індивідуальна та групова, самостійна та ін.

Упровадження інноваційних технологій в систему підготовки студентів та систему навчання учнів має як спільні підходи, так і відмінності, бо залежить від мети, яку ставить перед собою суб'єкт навчання та рівня підготовки учасників освітнього процесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Успішне вирішення завдань щодо підготовки майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів може бути реалізоване за умов, коли у студентів, мають бути сформовані відповідні особистісні характеристики, емоційні та вольові якості, потреби, звички, знання та уміння, які визначають його здатність до: інформаційно-аналітичної діяльності; управління діяльністю учнів; оцінювання результатів навчання та корекції пізнавальної діяльності; перенесення структури пізнавальної діяльності учнів на структуру музичної діяльності; запровадження в роботі з учнями діагностичних методик для визначення рівня розвитку у них загальних та спеціальних (музичних) здібностей; використання освітніх педагогічних (інноваційних) технологій відповідно до змісту та специфіки навчання. Напрямом подальших досліджень є перевірка ефективності моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку музичних здібностей учнів шкіл естетичного виховання за обгрунтованими педагогічними умовами.

Використані джерела

1. Андреев В. И. Педагогика : [учебный курс для творческого саморазвития] / В. И. Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.
2. Андрущенко В. П. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до музично-естетичної діяльності : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / В. П. Андрущенко. – Одеса, 2000. – 276 с.
3. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки / Л. Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1989. – 111 с.
4. Беземчук Л.В. Педагогічні умови формування досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики / Л. В. Беземчук // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – № 1. – 356 с. – С. 34-39.
5. Білоус О. С. Дидактичні основи формування творчої активності студентів у процесі особистісно орієнтованого навчання (на матеріалі музичних дисциплін) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 "Теорія навчання" / О. П. Білоус. – Луцьк, 2005. – 20 с.
6. Ипполитова Н. В. Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза : личностный аспект / Н. В. Ипполитова, М. А. Колесников, Е. А. Соколова. – Шадринск : Исеть, 2006. – 236 с.

7. Кабріль К. В. Формування ціннісної компетентності майбутніх учителів музики / К. В. Кабріль // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя (психолого-педагогічні науки). – 2011. – № 6. – С. 112-114.
8. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К. : КНУКіМ, 2006. – 188 с.
9. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
10. Радынова О. П. Музыкальное развитие детей : В 2 ч. / О.П. Радынова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997 Ч. 1. – 608 с.
11. Сипченко І. В. Формування досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / І. В. Сипченко. – К., 1997. – 25 с.
12. Стецюк К. В. Розвиток музично-творчих здібностей учнів у навчально-виховному процесі мистецьких шкіл : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / К.В. Стецюк. – Луганськ, 2005. – 20 с.
13. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти : навчальний посібник / В.Ф Черкасов. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 472 с.

Soldatenko O. I.

**GROUNDING OF THE PEDAGOGICAL CONDITIONS
OF FUTURE TEACHERS TRAINING TO DEVELOP PUPILS' MUSICAL ABILITIES
AT AESTHETIC EDUCATION SCHOOLS**

The article deals with the pedagogical conditions that provide forming of future music and musical arts teachers' readiness to work with aesthetic education schools pupils and to the development of pupils' musical abilities. Pedagogical conditions are presented as factors that take into consideration content and process of education and ensure planned results according to the aims and interaction between subjects of educational process on effectiveness of which influence and educational surroundings that promote future teachers readiness to the development of pupils musical abilities at aesthetic education schools. To these conditions are referred: motivation strengthening of future teachers to learning, aspiration for self-development and self-completion of performing techniques, creative imagination, reflexion, improving of music and creative abilities; enlarging of future teachers content to forming of future music teachers' readiness to the development of pupils' musical abilities at aesthetic education schools by means of actualization of knowledge in psychology, world's technologies, pupils musical abilities diagnostics; using of lessons forms, methods and aids of lessons conducting that can be included into different types of music activities for obtaining practical experience of developing musical abilities at aesthetic education schools; cross-curricular integration, development of future teachers abilities in setting creative tasks, involving pupils to different types of music activities aiming at the development of their musical abilities. In conclusions the author stresses that the successful solving of tasks as for the future teachers training for the development of pupils musical abilities can be realized under conditions when pupils' certain personal, emotional and willed characteristics, needs and habits, knowledge and skills are to be formed.

Key words: pedagogical conditions, personal-centered pedagogical technologies, musical abilities, future aesthetic education schools teachers, forming of readiness to professional activities.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015 р.